

“TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi” ilmiy-uslubiy jurnali

<https://lib.tisu.uz>
ISSN 0000-0000

Жураев Хусан Атамуратович,
Термиз иқтисодиёт ва сервис университети
“Иқтисодиёт ва аниқ фанлар” кафедраси ўқитувчиси

МИНТАҚАНИ КОМПЛЕКС РИВОЖЛАНТИРИШДА ИШБИЛАРМОНЛИК МУҲИТИНИ ФАОЛЛАШТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Аннотация. Мақолада ишбилармонлик муҳитини фаоллаштириш асосида минтақани комплекс ривожлантириш йўллари тадқиқ қилинган ва назарий хулосалар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: ишбилармонлик муҳити, инвестиция, инвестицион фаоллик, рақобатбардошлик, тадбиркорлик субъекти, либераллаштириш.

ЗНАЧЕНИЕ АКТИВИЗАЦИИ ДЕЛОВОЙ СФЕРЫ В ОБЛАСТИ КОМПЛЕКСНОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье изучены пути комплексного развития региона на основе активизации бизнес-среды и разработаны теоретические выводы.

Ключевые слово: деловая среда, инвестиции, инвестиционная деятельность, конкурентоспособность, хозяйствующий субъект, либерализация.

THE IMPORTANCE OF ACTIVATING THE BUSINESS ENVIRONMENT IN THE COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF THE REGION

Annotation. In the article, the ways of comprehensive development of the region based on the activation of the business environment were studied and theoretical conclusions were developed.

Key words: business environment, investment, investment activity, competitiveness, business entity, liberalization.

Кириш.

Бугунги кунда ишбилармонлик муҳити ва инвестициявий иқлим жозибадорлигини оширишга доир ҳаракатларни фаоллаштириш тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Жаҳон иқтисодиёти риволанишига назар ташласак, уларда инвестицион фаоллигини ошириш мамлакатда иқтисодий ўсишнинг асосий омилларидан бирига айланмоқда. Бунда ҳар бир минтақани рақобатбардошлик афзалликларидан, ишбилармонлик муҳитини фаоллаштиришдан мавжуд табиий, минерал-хомашё, саноат, қишлоқ хўжалиги, ҳизматлар ва меҳнат салоҳиятидан унумли фойдаланишни таъминлаш орқали комплекс ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Президентининг “Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш тизimini такомиллаш-тириш, ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарорида бизнес юритиш шарт-шароитларни янада яхшилаш, тадбиркорликни ривожлантиришга оид ислохотларни изчил давом эттириш, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш механизмларини кенгайтириш, уларни зарур молиявий ва инфратузилмавий ресурслар билан таъминлашга алоҳида эътибор қаратилган. Жумладан, кичик тадбиркорлик субъектларига умумий қиймати 5 миллиард сўмдан, фоиз ставкаси Марказий банк асосий ставкасининг 1,5 бараваридан ошмаган тижорат банкларининг миллий валютада ажратиладиган кредит ва лизинглари бўйича унинг асосий ставкадан ошган, бироқ асосий ставканинг 30 фоизидан кўп бўлмаган қисмини қоплаш учун уч йил муддатгача компенсация тақдим этилмоқда [1].

Кичик бизнес ва хусусий тадбир-корликнинг жадал ривожла-нишини таъминлаш, хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва унинг дахлсизлиги кафолат-ларининг ҳуқуқий механизм-ларини янада мустаҳкамлаш, тадбир-корликни ривожлантириш йўлидаги бюрократик тўсиқларни бартараф этиш, республикада инвестиция ва ишбилармонлик муҳитини яхшилаш мақсадида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка кенг эркинлик бериш, уларнинг фаолиятига давлат органларининг аралашувини тубдан қисқартиш, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олди олиншини таъминлаш, уларнинг профилактикаси самара-дорлигини ошириш ва ҳуқуқ-бузарликларга йўл қўйилмаслик тадбиркорлик фаолиятини янада ривожлантириш соҳасида давлат сиёсатининг муҳим устувор йўналиши ва давлат органларининг биринчи дара-жали вазифаси этиб белгиланган[2].

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили.

Минтақаларни комплекс ривож-лантиришда ишбилармонлик муҳитини шакллантиришнинг айрим илмий-ус-лубий ва амалий жиҳатлари бир қатор хориж ва мамлакатимиз олимлари, М.Бандман, Ж.Будвилль, Ф.Перру, В.Кри-сталлер, А.Леш, У.Изард, А.Гран-берг, С.А.Суспицин, Р.Я.Досумов, А.А.Солиев, М.А.Абдусаломов, К.Х.Аб-дурахмонов, Д.Алматова, Т.М.Ахмедов, А.А.Қа-юмов, Б.Р.Рузметов, Ф.Т.Эгам-бердиев, А.М.Содиқов, Ш.Х.Назаров, А.М.Қо-диров, А.В.Маматқулов ва бошқалар-нинг[3] илмий ишларида тадқиқ этилган. Шундай бўлсада, илмий адабиётларда аксарият ҳолатда минтақаларни анъа-навий ижтимоий-иқтисодий ривожла-нишига эътибор берилган бўлиб, инно-вацион иқтисодиётни шакллантириш, комплекс ривожлантиришда ишбилар-

Иқтисодий тадқиқотлар ва ислохотлар маркази ҳар ойда иқтисодиётнинг турли соҳаларидаги 1000 нафар тадбиркор ўртасида сўров ўтказди

монлик муҳити самарадорлигини ошириш муаммолари етарлича тадқиқ этилмаган. Шу сабабли минтақа иқтисоди-ётини келажакда комплекс ривожланишига асос бўладиган тармоқларни аниқлаган ҳолда, уларда ишбилармонлик муҳитини ошириш механизмларини такомиллаштириш жуда долзарб ҳисобланади.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекис-тонда тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлаш, хусусий мулкни ҳар томонлама муҳофаза қилиш ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхши-лашга доир комплекс чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилган [4]. Дастурда тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишда, тадбиркорлик субъект-ларини текширишларни қисқар-тириш ва уларнинг фаолиятига асоссиз аралашининг олдини олишда, тадбиркорлик субъектларининг жавоб-гарлигини янада либераллаштиришда, молиявий ҳамда солиққа тортиш тизими ва божхона ишини такомиллаш-тиришда, тадбиркорларнинг суд орқали ҳимоя қилинишини кучайтириш, бизнес юритиш шароитларини яхшилаш, инвестициявий жозибadorлигини ва республиканинг халқаро рейтингини ошириш соҳасида қилиниши лозим бўлган вазифалар белгилаб берилган. Ушбу вазифаларни амалга ошириш мақсадида бир қатор ишлар амалга оширилмоқда.

Жумладан, Иқтисодий тадқиқотлар ва ислохотлар маркази ҳар ойда иқтисодиётнинг турли соҳаларидаги 1000 нафар тадбиркор ўртасида сўров ўтказди (1-расм).

Ишбилармонлик муҳитининг йиғма индекси ҳозирги ҳолат ва кутилаётган кўрсаткичлар асосида шакллантирил-моқда. Улар, ўз навбатида, бизнес юриштидаги тўсиқлар ҳақида ташвишланиш даражасини намойиш этадилар. Жаҳон банкининг "Корхона сўрови" методологиясига кўра, тадқиқотнинг танлаб олиш методологияси саноат табақалаштирилган тасодифий намуна-дир. Ўз навбатида, Ўзбекистоннинг ишбилармонлик муҳити индекси "Ifo Institut" иқтисодий тадқиқотлар институти ва "Berlin Economics" консалтинг компанияси кўмагида Германиянинг ишбилармонлик муҳити индекси (Geschäftsklimaindex) методологияси асосида ишлаб чиқилган.

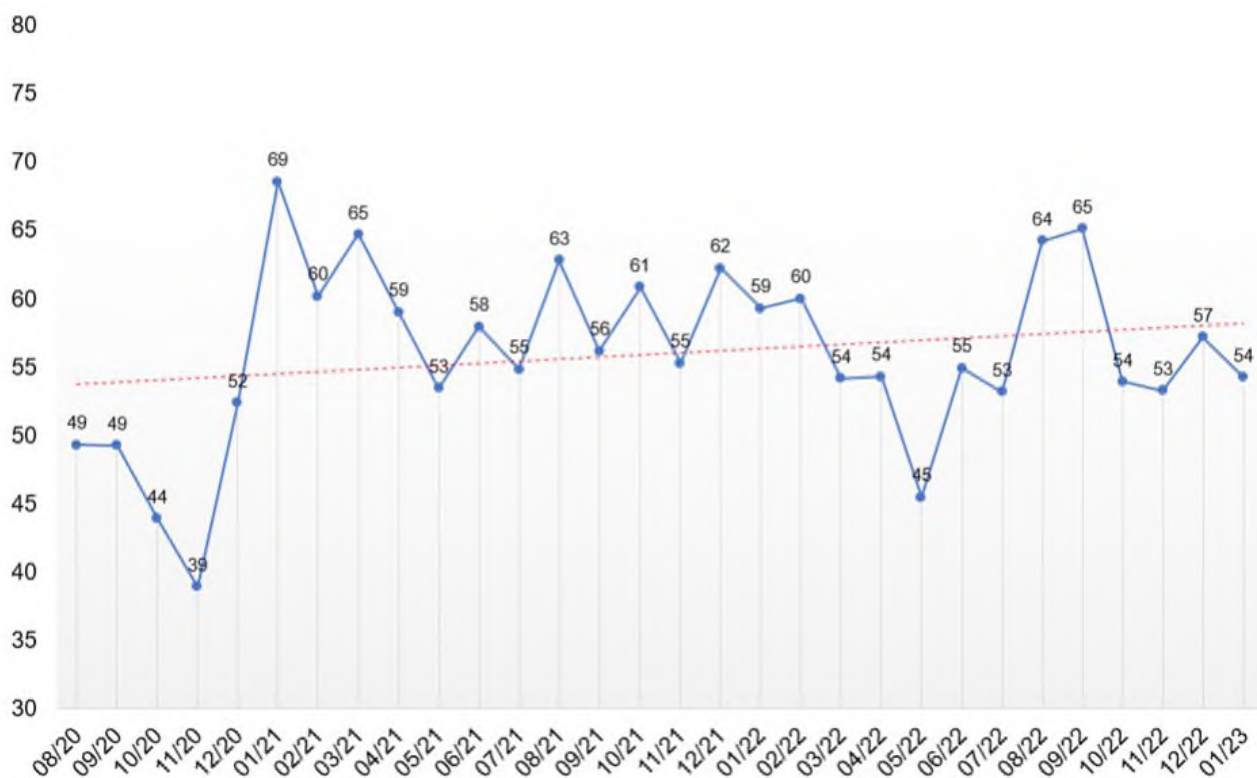
Респондентларнинг 41%и ўз бизнесининг ҳозирги ҳолатини "яхши" деб баҳолаган бўлса, "ёмон" деб қайд этганларнинг улуши 14%ни ташкил этди. Корхоналарнинг 20%и ишчилар сонини

кўпайтирди, тадбиркорларнинг 41%и товарлар/хизматларга бўлган талабнинг ўсишини қайд этди. Жорий йилнинг январь ойида ишбилармонлик муҳитининг ҳозирги ҳолати кўрсаткичи 13 пунктга пасайди ва 34 пунктни ташкил этди, бу эса қишлоқ хўжалиги, саноат ва хизмат кўрсатиш соҳалари ҳолатининг ёмонлашгани билан изоҳланади. Шунга қарамай, қурилиш соҳасида жадал ривожланиш қайд этилди.

Кейинги 3 ой ичида бизнесни ривожлантириш истиқболларини кутиш кўрсаткичи 76 пункт билан юқори даражада қолмоқда, бу барча соҳаларда унумдорлик билан қўллаб-қувватланади.

Жорий йилнинг январь ойида тадбиркорларнинг 50%и турли тўсиқларга дуч келганликларини таъкидладилар. Шундай қилиб, энг долзарб муаммолар сифатида респондентлар молия ва ердан фойдаланишдаги қийинчиликлар, электр ва газ таъминоти тизимидаги узилишлар, шунингдек, солиқ маъмуриятчилиги ва солиқ ставкаларининг юқорилигини қайд этишди.

Сурхондарё вилоятида ҳам иқтисодий жараёнларни янада жадаллаштириш борасида ишбилармонлик муҳитини яхшилаш муҳим аҳамият касб этади.

1-расм. 08.2020-01.2023 йилларда ишбилармонлик муҳити кўрсаткичи динамикаси

Айнан мана шу омил минтақада инвестицион иқлимнинг ижобий томонга ўзгариши, тадбиркорликни ривожлантириш ва иқтисодга сармояларни жалб этишга шарт шароит яратиш беради.

Вилоятда ишбилармонлик муҳити-ни яхшилаш энг аввало молиявий маблағлар ва хом ашё ресурслари билан таъминлаганлик даражаси, бошқарув тизимининг сифати, кадрлар салоҳияти, меҳнат бозорининг шаклланганлиги ва ундаги мувозанат каби бир қанча омиллар билан узвий боғланган. Шу ўринда минтақада бозор, транспорт, ижтимоий ва коммуникациявий инфратизимнинг ривожланганлиги ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Вилоятда тадбиркорлик ва маҳаллий ташаббускорликка таъсир этувчи омилларнинг энг асосийлари сифатида тадбиркорлик субъектлари-нинг хом ашё ресурсларига бўлган эҳтиёжини қондириш ҳисобланади. Сурхондарё вилояти шароитида ушбу муаммо айниқса саноатни ривожлантиришда ўта долзарб ҳисобланади. Шу туфайли ҳам четдан келтириладиган хом ашёни олишда бир қанча муаммолар туғилмоқда. Муаммоларни бартараф этишнинг йўлларида бири хом ашё манбалари мавжуд ҳудудардаги тадбиркорларни лойиҳага шерикликка чақириш. Шу аснода қўшни вилоят тадбиркорлари билан ҳамкорликда амалга ошириладиган минтақалараро лойиҳаларни ишга тушириш мақсадга мувофиқ бўлади. Бундай лойиҳаларда хом ашёни қазиб олиш ва етказиб бериш қўшни минтақа тадбиркорлари зиммасига юклатилса, уни қайта ишлаш ва тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш маҳаллий тадбиркорлар томонидан амалга оширилади.

Шунингдек маҳаллий ташаббустга асосланган лойиҳаларни амалга ошириш айни пайтда кўпроқ молиявий маблағлар таъминотида боғлиқ бўлиб қолмоқда. Бу борада молия сектори инфраструктурасини ривожлантириш-дан ташқари молиявий ресурсларни олиш имконияти кенгайтириш муҳим аҳамиятга эга. Тадбиркорлар ўртасида ўтказилган сўров натижаларига кўра кўпчилик франчайзинг, форфейтинг каби янги хизматлар ҳақида кам маълумотга эга, лизинг хизматлари эса асосан қишлоқ хўжалиги машиналарини ижарага олгандагина ишлатилади.

Худудий жойлаштиришда ишлаб чиқариш майдончалари, транспорт тизими, меҳнат ресурслари, газ, сув ва электр таъминот тизимларини ҳисобга олиш керак

Маҳаллий ташаббускорликка асосланган лойиҳаларни амалга оширишда вилоятнинг инвестициявий жозибадорлигини ошириш муҳим вазифа ҳисобланади. Ушбу йўналишда ишларни узлуксиз олиб бориш молиявий маблағлар ва янги технологияларни жалб қилиш учун салоҳиятли инвесторларга вилоятдаги мавжуд ресурслар, ишлаб чиқариш майдонлари, ишлаб чиқариш объект-ларига инвестицияларни киритиш учун ҳолати тўғрисидаги маълумотларни бериш талаб этилади.

Бундан ташқари мавжуд инвестиция ресурсларидан янада самарали фойдаланиш мақсадида ишлаб чиқариш соҳалари ва уларни худудий жойлаштириш лойиҳаларини амалга оширишни мониторингини такомил-лаштириш талаб этилади. Худудий жойлаштиришда нафақат маълум бир ишлаб чиқариш учун минерал ҳомашё ресурсларнинг мавжудлиги, балки зарур инфратузилма – ишлаб чиқариш майдончалари, транспорт тизими, меҳнат ресурслари, газ, сув ва электр таъминот тизимларини ҳисобга олиш керак.

Хулоса.

Вилоятда тадбиркорлик муҳитини яхшилашда хорижий инвестицияларни жалб қилишдаги муаммолар ҳам ўз ечимини топиши керак. Ҳозирги пайтда вилоятда вужудга келган беқарор экологик вазият хорижий инвестицияларни, хусусан, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этишга жиддий тўсқинлик қилмоқда. Бироқ, маҳаллий ташаббускорлик ва иш кучи сифати борасида мазкур минтақада мавжуд таққослама устунликлар хорижий инвестициялар оқимининг кескин ўсишига имкон яратади. Бу, ўз навбатида, қурилиш материаллари, машинасозлик, енгил ва озиқ-овқат саноат тармоқлари ривожланишига туртки беради.

Тадбиркорлик муҳитига жиддий таъсир кўрсататётган омиллардан яна бири – бу энергетика таъминотидир. Кўпгина ишлаб чиқариш корхоналарида юз бераётган кетма-кет узилишлар натижасида ишлаб чиқариш самардорлиги ва маҳсулот (хизматлар) сифатига жиддий таъсир етказаяпти. Шунинг учун маҳаллий даражада муқобил энергетика манбааларини шакллантириш, қаттиқ энергетика тежамкорлигини йўлга қўйиш, кам энергия сарф қилувчи технологияларни қўллашни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва уларга турли хил имтиёзлар ва преференциялар жорий этишни рағбатлантириш мақсадга мувофиқ.

Шу билан бирга, илғор хорижий тажрибани инобатга олган ҳолда техник талаблар (санитария, экология, шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари, ёнгин хавфсизлиги қоидалари, стандартлаштириш ва бошқалар) каби махсус норматив ҳужжатларни, самарасиз, эскирган ва бозор механизмининг ўрнини эгаллаб олган нормаларни бекор қилиш юзасидан танқидий қайта кўриб чиқиш зарур.

Жойларда ишбилармонлик муҳитини доимий таҳлил қилиб, баҳолаб боришни йўлга қўйиш, бу борада ишларни тизимли асосда олиб бориш учун дастурий чора – тадбирларни белгилаш бизнес учун қулай шароит яратиш ва сармоядорларни жалб этишда муҳим аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси, 1 декабрь 2022 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 21 апрелдаги ПҚ-5087-сонли “Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш, ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” Қарори.
3. Бандман М.К. Территориально-производственные комплексы. - Новосибирск, Наука. 1990; Лёш А. Географическое размещение хозяйства.- М., 1959; Изард У. Методы регионального анализа.-М., Прогресс, 1966; Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. - М., 2000; Шнипер Р. и др. Региональные проблемы рыноковедения. - Новосибирск, Наука. 1993; Рафиев А.А. Хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг минтақавий хусусиятлари. - Т., 2011.-23 б. Солиев А.С., Янчук С.Л. Размещение производительных сил и поляризованное развитие экономики Узбекистана. -Т., 2005.-173 с.; Абдусаломов М., Алимов А. Производительные силы и совершенствование экономических связей. - Т.: Узбекистан, 1986; Абдурахманов К.Х. и др. Размещение производительных сил. - Т., 2006; Алматова Д. Тадбиркорлик фаолиятига инвестиция жалб қилишнинг минтақавий хусусиятлари - Т., 2013, Ахмедов Т.М. и др. Региональная экономика. - М., 2006; Рузметов Б.Р. Комплексное развитие региона. - Т., 1998; Садыков А.М. Основы регионального развития. - Т., 2005; Эгамбердиев Ф.Т. Региональные особенности развития агропромышленного комплекса. - Т., 2003; Назаров Ш.Х. Методологические аспекты повышения конкурентной способности регионов. Т., 2011.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 октябрдаги ПФ-4848-сонли “Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги Қарори.
5. Ўзбекистон Республикасида тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлаш, хусусий мулкни ҳар томонлама муҳофаза қилиш ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир комплекс чора-тадбирлар Дастури, 2016 йил 5 октябрь.
6. <https://review.uz/oz/post/biznes-klimat-uzbekistana-predstavlen-na-platforme-trading-economics>.

✕
**хорижий
 инвестицияларни жалб
 қилишдаги муаммолар
 ҳам ўз ечимини топиши
 керак**